

Böömi kristallist ehk nn kriidiklaasist peeker, mille purunenud jalg on hõbedaga parandatud. See näitab, kui hinnaline oli klaas alles mõni sajand tagasi. Valmistatud 18. sajandil Böömimaal, olnud kasutusel Tallinnas. AM

Väärtuslik materjal

Klaasi õpiti savinõude glasuurimisel valmistama umbes neli ja pool tuhat aastat tagasi samal ajal Egiptuses ja Mesopotamias. Vanimad teadaolevad klaasesemed olid opaaksed ehk läbipaistmatud väikeanumad ja ripatsid. Lõuna-Euroopas õpiti klaasi valmistama I aastatuhandel eKr. Sealt levisid esimesed klaasesemed kaubavahetuse teel ka juba põhjamaadesse. Keskajal valmistati Põhja-Euroopas klaasi peamiselt väikestes käsitöökodades ning esimesed suuremad klaasimanufaktuurid rajati 16. sajandi teisel poolel Stockholmi linna ja selle lähiümbrusesse.

Eestisse jõudis klaas peamiselt väikeste helmeste või pärlitena I aastatuhandel pKr Kesk-Euroopast ja Skandinaaviast ning aknaklaasi import algas 13. sajandi teisest poolest peamiselt Saksamaalt. Lihtsamate ehete ja klaasitahvlite kõrval on keskajast alates Eestisse toodud ka arvukalt mitme-suguseid pudeleid ja lauanõusid.

Varasemast ajajärgust on hinnalisemad 13.–14. sajandil Vahemere piirkonnas, ilmselt Veneetsias Murano saarel, valmistatud emailmaalingutega peekrid, mille fragmente on leitud arheoloogiliste kaevamiste käigus mitmest Eesti linnast. Suurim peekrileid – rohkem kui 14 peekri katked – tuli päevavalgele Tartus Lossi tänaval toimunud kaevamistel. Peale emaildekooriga peekrite on arheoloogid siinsest maapõuest välja toonud ka arvukalt keskajale iseloomulike nupp- ja niitkaunistustega pudeleid, kausse ja klaase, mis on valminud Kesk-Euroopa ja Skandinaavia klaasikodades. Rikkalik leiumaterjal lubab arvata, et kuigi keskajal klaas-

Opaaksest klaasist silmahelmes Vana-Egiptusest, umbes 5. sajand eKr; ning opaaksest klaasist savituumtehnikas parfüümpudel Vana-Egiptusest, 4. sajand eKr. AM

nõusid meil veel ei valmistatud, olid need ometi laialdaselt kasutusel üle Eesti.

Imporditud klaasi hind oli materjali haprust arvestades küllaltki kõrge, mistõttu võib arvata, et varem klaasiti Eestis ainult suuremate kirikute aknaid. Nõudmine klaasitahvlite järele suurenes aga järsult 14. sajandil, kui oma majadele hakkasid väikeseid klaasaknaid tellima ka jõukamad linnakodanikud. Hinnalise materjali töötlemine nõudis väljaõppinud spetsialiste ja nii võibki siinsete linnade samasse aega kuuluvatest kodanike nimekirjadest esimest korda leida „klaasijaid“, veidi hiljem juba ka „klaasimaalijaid“ ehk siis vitraažimaalijaid. Need meistrid ise veel klaasi ei valmistanud, küll aga raamisid ja vajaduse korral kaunistasid sisse ostetud klaasitahvleid.

Arheoloogilised väljakaevamised Hüttil 1958. aastal. Hiiu-maa Muuseum

Eesti klaasitööstuse ajalugu süvitsi uurinud klaasikunstniku ja -õppejõu Maks Roosma juhtimisel korraldati ajavahemikul 1958–1961 Hüti manufaktuuri asukohas arheoloogilised kaevamised. Välitööde käigus kaardistati kunagised klaasiahjud ja tootmishooned ning maapõuest toodi välja arvukalt klaasikilde ja -fragmente, ühtegi terviklikult säilinud eset leida siiski ei õnnestunud. Hüti leiumaterjali säilitatakse Eesti Ajaloomuuseumis.

Arheoloogilised väljakaevamised Hüttil 1958. aastal, keskel Maks Roosma.

Hiiu-maa Muuseum

Jakob de la Gardie

(1583–1662)

Tallinnas sündinud **Jakob de la Gardie** oli Eestimaa kuberner Pontus de la Gardie ja Rootsi kuninga Johan III vallastütre Sofia Gyllenhielmi noorim laps. Kõrgest päritolust hoolimata kujunes tulevase väejuhi ja riigitegelase lapsepõlv keeruliseks, sest tema ema suri sünnituse ajal ning isa uppus Narva jõkke, kui poiss oli kõigest kaheaastane.

Ta kasvas üles sugulaste juures ja liitus juba varakult armeega. Noore mehena osales ta Poola-Rootsi sõja lahinguis, elas pikalt vangistuses ja teenis siis Oranje Mauritzi vägedes Madalmaades.

Vene-Poola ja Rootsi-Poola sõdades juhtis kogunud strateeg Rootsi armeed. Eduka lahingutegevuse tulemusena allkirjastas ta 1617. aastal Rootsi kuninga Gustav II Adolfi nimel Stolbovo rahulepingu, mille järgi Venemaa loovutas Rootsile Põhja-Jäämerest Daugava jõeni ulatuvad maa-alad. Erakordsete teenete eest andis kuningas de la Gardiele krahvi tiitli, ent sõjaväelaste hulgas sai mees aeglase olemise tõttu hüüdnimeks Eesti Laisk-Jaak.

Andekas väejuht tegi ka hiilgavat poliitilist karjääri, teenides kõrgetes riigiametites ja tõustes Rootsi üheks mõjuvõimsamaks meheks. De la Gardie oli Eestimaa kuberner (1719–1722) ja Liivimaa kindralkuberner (1722–1730) ning Rootsi kuninganna Kristiina eestkostevalitsuse liige (1732–1744).

Jakob de la Gardie oli abielus kauni krahvinna Ebba Brahega (1596–1674), kes enne väejuhiga tutvumist oli Rootsi kuninga Gustav II Adolfi väljavalitu. Perekonda sündis neliteist last, kellest mitu tõusid samamoodi

nagu isa kõrgetesse riigiametitesse.

Kõrgetest tiitlitest hoolimata oli Jakob de la Gardie ka edukas ettevõtja, ta kontrollis järjekindlalt oma suurte maavalduste majandamist, osales aktiivselt tulutoovas viljaäris, rajas mitu manufaktuuri ja kaevandust. Perekonna jõukust demonstreerisid arvukad luksuslikud lossid ja paleed, võimsaim neist ehitati Stockholmi südalinna kuningapalee kõrvale.

Ülal: Jakob de la Gardie, Baltischer historisch-geographischer Kalender, 1914. Ölimaal. Reproduksioon.

Haapsalu ja Läänemaa muuseumid

Perekond de la Gardie vapp. AM

Tarbeklaasi kahelisklaasist kinkevaas 1958. aastast. Autor Helga Kõrge. AM

Tehas

Tarbeklaas

1941–2007

Tarbeklaas valiti Johannes Lorupile kuulunud klaasitehase uueks nimeks 1941. aasta kevadel sugugi mitte juhuslikult, vaid ettevõtte töötajate hulgas korraldatud konkursi tulemusel. Uues nimes kajastus ilmekalt praktilisemale toodangule võetud suund, mis eeskätt oli mõeldud kohaliku tarbijaskonna esmavajaduste rahuldamiseks.

Teise maailmasõja keerukal ajal tegutses vabrik piiratud võimsusega ja seisis ka mõnda aega suletuna. Uuesti alustati klaasitootmist 1945. aastal, kui armeeteenistusse võetud oskustöölised ettevõttesse tagasi tulid, ning jätkati paljude, juba enne sõda kasutuses olnud vormide ja mustrite valmistamisega. Viletsama tooraine tõttu – näiteks liiva toodi lähedal asuvast Nõmme karjäärist ja välismaiste kemikaalide importimine lõpetati – oli valmistoodang aga endisest juba sootuks erinev. Vanade vormide-mustrite uuskasutusele lisandusid nüüd NSV Liidu toodangunäidiste järgi valmistatud klaasesemed. Eklektiliste ja lihtsakoeliste masstiraažide elavdamiseks telliti 1950. aastate keskpaigas proovikavandeid ka siinselt tuntuimalt klaasikunstnikult ja õppejõult Maks Roosmalt, kuid tema joonistest jõudsid tehnilise keerukuse tõttu tootmisesse ainult üksikud. Pärast lühiajalisi katsetusi lõpetati nendegi valmistamine ning mingeid suuremaid muutusi need kujunduses kaasa ei toonud.

Vana või võõra kopeerimine lõppes alles 1950. aastate keskel, kui tehasesse võeti põhikohaga tööle Eesti Riikliku Kunstiinstituudi (ERKI) klaasiosakonna lõpetanud noored kunstnikud. Esimesena palgati 1953. aastal Helga Kõrge, kes

Tarbeklaasi uus peahoone 1968. aastal Tallinnas Marati tänaval. TLM

hiljem töötas pikka aega ettevõtte peakunstnikuna ja kelle võimekus andekaid disainereid ühise eesmärgi nimel koondata mõjutas järgmisel paarikümnel aastal kogu Tarbeklaasi tootekujunduse üldist ilmet. Helga Kõrgele lisandusid 1955. aastal Ingi Vaher, Mirjam Maasikas ja Voldemar Soiver ning koos oskustöölistega alustati loomingulist eksperimenteerimist. Ühised pingutused tehase toodangut ajakohastada ja omanäolisemaks muuta hakkasid järk-järgult vilja kandma aga alles 1960. aastate alguses, kui leevenenud poliitilise õhkukonna mõjul julgeti vabamalt oma ideedega katsetada

1

Valik Tarbeklaasi tootefotosid
1960.-1970. aastaist,
autor A. Valvet. AM

1. Õllekomplekt, autor Helga Kõrge.
2. Boolikomplekt, autor Helga Kõrge.

